Journal of Psychological Injuries Volume 1, Issue 1, Spring 2022, Pages: 35-41

Original Article

doi: 10.32592/jpsimedilam.2022.1.1.104

Relationship between Aggression and Individual Resilience with the Mediating Role of Spirituality in Students

Yousef Veisani[1], Yasaman Zahra Sadeghifard[1], Fathola Mohamadian[1], Sehat Aibod[1], Akbar Azizifar[1], Rahim Sharafkhani[2*]

[1] *Psychosocial Injuries Research Center, Ilam University of Medical Sciences, Ilam Province, Ilam, Iran*
[2] *Assistant Professor of Epidemiology, Khoy University of Medical Sciences, Khoy, Iran*

*** *Corresponding Author:*** *Rahim Sharafkhani, Khoy University of Medical Sciences, Khoy, Iran. Email: r_sharafkhani@khoyums.ac.ir*

Received: 23.05.2021
Accepted: 28.07.2021

How to Cite this Article:
Veisani Y, Sadeghifard Y, Mohamadian F, Aibod S, Azizifar A, Sharafkhani R. Relationship between Aggression and Individual Resilience with the Mediating Role of Spirituality in Students. *Journal of Psycho logical Injurie.* 2022; 1(1): 35-41. DOI: 10.32592/jpsimedilam. 2022.1.1.104

Abstract

Background and Objective: The importance of spirituality and spiritual growth in humans has been increasingly sought after by psychologists and mental health professionals over the last few decades. The purpose of this study was to investigate the relationship between aggression and resilience with the mediating role of spirituality in students using the method of structural equations.

Materials and Methods: The present study is a descriptive - analytic study using structural equation method. The statistical population consisted of all students studying at the Associate and Bachelor level of Ilam University of Applied Sciences in the academic year of 2017-2018. Participants in the study were 200 people who were stratified by random sampling. Data collection tools were demographic characteristics, Buss and Perry aggression, spirituality assessment, resiliency of Connor and Davidson. Data were analyzed using path analysis and structural equations using PLS software.

Results: Among the 200 participants, 182 (91%) completed the questionnaires. There was a significant and positive correlation between spirituality and resilience (r =154% r= 03%). Also, there was a negative and non-significant relationship between aggression with resiliency (r = - 122% p = 10). In addition, there was no significant correlation between the amount of aggression and spirituality (r =% 05, p = 0.94). Based on the results of this research, the model of spirituality and aggression can predict about 20% of the variations in the degree of resilience in students. Accordingly, the results of structural equations of spirituality reduce aggression and thus increase the amount of resilience (r = -0.102).

Conclusion: The results of this study showed the effect of spirituality on increasing the level of resilience, also it was showed that spirituality has a positive mediator role between aggression and resiliency.

Keywords: Aggression, Psychological, Resilience, Spirituality, Students

[Downloaded from jpsi.medilam.ac.ir on 2026-11-12]

Copyright © 2022 Journal of Psychological Injurie. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (*http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/*) which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cite

مقاله پژوهشی

doi: 10.32592/jpsimedilam.2022.1.1.104

رابطهٔ پرخاشگری و تاب‌آوری فردی با نقش واسطه‌ای معنویت در دانشجویان

یوسف ویسانی[۱]، یاسمن‌زهرا صادقی فرد[۱]، فتح اله محمدیان[۱]، صحت آیبد[۱]، اکبر عزیزی فرا[۱]، رحیم شرفخانی[۲*]

[۱] مرکز تحقیقات آسیب‌های روانی اجتماعی، دانشگاه علوم پزشکی ایلام، ایلام، ایران

[۲] دانشکده علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی خوی، خوی، ایران

* نویسنده مسئول: رحیم شرفخانی، دانشکده علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی خوی، خوی، ایران. ایمیل: r_sharafkhani@khoyums.ac.ir

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۲/۰۳

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۰۵/۰۶

تمامی حقوق نشر برای دانشگاه علوم پزشکی همدان محفوظ است.

چکیده

سابقه و هدف: در چند دهۀ گذشته، روان‌شناسان و متخصصان بهداشت روانی به اهمیت معنویت و رشد معنوی در انسان به‌صورت فزاینده‌ای توجه داشته‌اند. مطالعۀ حاضر به‌منظور بررسی ارتباط میان پرخاشگری و تاب‌آوری با نقش واسطه‌ای معنویت در دانشجویان، با استفاده تحلیل مسیر و معادلات ساختاری انجام گرفت.

مواد و روش‌ها: پژوهش حا ضر مطالعه‌ای تو صیفی - تحلیلی ا ست که با ا ستفاده از روش معادلات ساختاری انجام‌شده است. جامعۀ آماری شامل همۀ دانشجویان مشغول به تحصیل در مقاطع کاردانی و کارشناسی دانشگاه های علمی - کاربردی شهر ایلام در سال تحصیلی ۹۷- ۹۶ بوده است. بر اساس فرمول حجم نمونه برای میانگین یک جامعه، حجم نمونه در مطالعه ۲۰۰ نفر برآورد شد که به‌صورت تصادفی طبقه‌ای انتخاب گردیدند. ابزارهای گردآوری داده‌ها شامل پرسش‌نامۀ مشخصات دموگرافیک، پرخاشگری باس و پری، سنجش معنویت، تاب‌آوری کونور و دیوید سون بود. داده‌های پس از ورود به نرم‌افزار، با ا ستفاده از روش تحلیل م سیر و معادلات ساختاری و با استفاده از نرم‌افزار PLS تحلیل شدند.

یافته‌ها: از ۲۰۰ شرکت‌کننده در مطالعه، ۱۸۲ نفر (۹۱ درصد) پرسش‌نامه‌ها را تکمیل کردند. بر اساس یافته‌ها، میان معنویت و تاب‌آوری رابطۀ معنادار و مثبت وجود داشت ($r=0.154$ ،$P=0.03$)؛ همچنین میان میزان پرخاشگری با میزان تاب‌آوری، رابطه منفی و غیر معنادار بود ($P=0.10$، $r=0.122$). علاوه بر این، میان میزان پرخاشگری و معنویت ارتباط معناداری پیدا نشد ($P=0.94$، $r=0.05$). بر اساس نتایج به‌دست‌آمده از این پژوهش، الگوی معنویت و پرخاشگری می‌تواند حدود ۲۰ درصد از تغییرات مربوط میزان تاب‌آوری در دانشجویان را پیش‌بینی کند. بر اساس این، نتایج معادلات ساختاری معنویت سبب کاهش پرخاشگری و درنتیجه، افزایش میزان تاب‌آوری شده است ($r=0.102$).

نتیجه‌گیری: نتایج مطالعۀ حاضر تأثیر معنویت بر افزایش میزان تاب‌آوری را نشان داد و همچنین بر اساس نتایج، معنویت نقش واسطه‌ای مثبت میان پرخاشگری و تاب‌آوری داشت.

واژگان کلیدی: پرخاشگری، تاب‌آوری فردی، دانشجو، معنویت

مقدمه

طی پنج دهۀ گذشته، تاب‌آوری یا توانایی بهبود و بازگشت به حالت اولیه در مواجهه با شرایط ناگوار زندگی، از موضوع‌های بررسی‌شده در نظریه‌های روان‌شناسی بوده است (۱). این سازه، مجموعه‌ای از ویژگی‌های فردی و فرایندی است که در شرایط نامساعد زندگی، به سازگاری موفق افراد کمک می‌کند (۳، ۲). در چند دهۀ گذشته، اهمیت معنویت و رشد معنوی در انسان، به صورتی روزافزون توجه روان‌شناسان و متخصصان بهداشت روانی را به خود جلب کرده است. پیشرفت علم روان‌شناسی از یک‌سو و ماهیت پویا و پیچیدۀ جوامع نوین از سوی دیگر، سبب شده است که نیازهای معنوی بشر در برابر خواسته‌ها و نیازهای مادی قد علم کنند و اهمیت بیشتری بیابند (۴). در سال‌های اخیر، به موضوع معنویت و ارتباط آن

[Downloaded from jpsi.medilam.ac.ir on 2026-11-12]

با کارکرد جسمانی و روان‌شناختی توجه فراوانی شده است و اگرچه توافق بسیاری روی این موضوع وجود ندارد؛ اما تحلیل و فراتحلیل یافته‌های محققان نشان داده که معنویت و مفاهیم مرتبط با آن (مذهب، باورها و اعمال مذهبی و...)، ارتباط مثبتی با سلامتی دارند؛ به‌عنوان‌مثال، به نظر می‌رسد معنویت ارتباط فراوانی با سطوح پایین افسردگی، رفتارهای ضداجتماعی و خودکشی داشته باشد (۵).

امروزه، بررسی علمی معنویت و ارتباط آن با سایر سازه‌های روان‌شناختی و جامعه‌شناختی اهمیت ویژه‌ای یافته است (۶). با توجه به پژوهش‌های انجام‌شده در سال‌های اخیر، تاب‌آوری یکی از متغیرهای مرتبط با معنویت است (۷). معنویت عبارت است از «بعد والای وجودی انسان که در وجود همهٔ انسان‌ها به ودیعه نهاده شده تا راه رسیدن به کمال را طی کنند که همانا نزدیکی به خدا است» (۸). بر اساس این تعریف، همهٔ انسان‌ها چه بیمار و چه سالم، نیازمند ارتقای این بعد وجودی خود هستند. بیماران روان‌شناختی ازجملهٔ آنان‌اند که معنویت می‌تواند پشتوانه‌ای برای معنی بخشیدن به رنج‌ها و سازگار شدن با بحران‌هایشان باشد (۹). برخی از صاحب‌نظران تاب‌آوری را فرایند پویایی می‌دانند که با توجه به فرصت‌های پیش‌آمده در فرایند زندگی و از زمانی به زمان دیگر متغیر است و معتقدند که تاب‌آوری کیفیتی منعطف و تغییرپذیر دارد (۱۰). تاب‌آوری فراتر از جان سالم به در بردن از استرس‌ها و ناملایمات زندگی است و با رشد مثبت، انطباق‌پذیری و رسیدن به سطحی از تعادل، پس از به وجود آمدن اختلال در وضعیت تعادلی پیشین مطابقت می‌کند؛ بنابراین، تاب‌آوری به انطباق موفقی گفته می‌شود که در استرس‌ها و مشکلات زندگی آشکار می‌شود. این تعریف از تاب‌آوری، بیانگر کنش‌وری و پویایی سازه‌ای است که مستلزم تعامل پیچیده میان عوامل خطرساز و محافظت‌کننده است. نظریه‌های نخستین دربارهٔ تاب‌آوری، بر ویژگی‌های مرتبط با پیامدهای مثبت در مواجهه با ناملایمات زندگی، پرخاشگری و مصائب تأکید داشتند (۱۱). اخیراً روان شناسان بالینی الگوهایی از تاب‌آوری را تحت شرایط فقدان، مصیبت، افسردگی، پرخاشگری و درد بررسی کرده‌اند. نتایج این پژوهش‌ها نشان‌دهندهٔ تأثیرات مثبت، سازنده و محافظت‌کنندهٔ تاب‌آوری در مقابلهٔ موفق و انطباق رشدیافته با شرایط استرس‌زای زندگی است (۱۲). گریف و لابسر (۱۳) در پژوهشی که روی خانواده‌های آفریقای جنوبی انجام دادند، به نقش معنویت به‌عنوان یک صفت و خصوصیت تاب‌آور اشاره می‌کنند.

پرخاشگری و خشم از شاخص‌های مؤثر در سلامت روانی هستند که با معنویت ارتباط دارند (۱۴). پرخاشگری ارتکاب هرگونه رفتار کلامی و غیرکلامی است که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم، به قصد آزار جسمی یا روانی دیگران صورت می‌گیرد (۱۵)؛ همچنین می‌توان گفت پرخاشگری هر نوع عملی است که به قصد آسیب رساندن به دیگران انجام می‌گیرد (۱۶). یافته‌های پژوهشی، میان معنوی بودن و نگرش معنوی افراد با شاخص‌های سلامت روان مانند استرس، افسردگی، اضطراب، خشم و پرخاشگری رابطهٔ معنی‌داری را گزارش کرده‌اند. بر اساس این، افرادی که معنوی‌ترند و ارتباط بیشتری با خدا دارند، از سلامت روان بالاتری برخوردارند (۱۸، ۱۷).

با توجه به اینکه معنویت شکل‌دهندهٔ رفتارهای فرد در اجتماع است و به‌عنوان مجموعه‌ای از توانایی‌ها برای بهره‌گیری از منابع دینی در حل مشکلات زندگی تأثیرگذار است؛ بنابراین، معنویت در زندگی افراد به‌ویژه دانشجویان و تأثیر آن بر تاب‌آوری در مواجهه با مسائل و مشکلات زندگی و جنبه‌های مختلف سلامت روان مانند خشم و پرخاشگری، اهمیت ویژه‌ای دارد؛ لذا هدف این پژوهش بررسی رابطهٔ میان گرایش به پرخاشگری و میزان تاب‌آوری فردی با ملاحظهٔ نقش میانجی معنویت در دانشجویان مراکز دانشگاهی علمی ـ کاربردی شهر ایلام بود.

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر مطالعه‌ای توصیفی – تحلیلی است که با استفاده از روش معادلات ساختاری PLS انجام‌شده است. جامعهٔ آماری پژوهش شامل همهٔ دانشجویان دانشگاه علمی کاربردی شهر ایلام در سال تحصیلی ۱۳۹۷-۱۳۹۶ بود که بر اساس آمار تعداد آن‌ها ۱۳۴۵ نفر است. حجم نمونه با استفاده از جدول مورگان، ۲۰۰ نفر (۸۱ دختر و ۹۹ پسر) محاسبه شد. از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای برای انتخاب نمونه‌ها استفاده گردید. برای رعایت اصول اخلاقی، به شرکت‌کنندگان در زمینهٔ محرمانه ماندن اطلاعات، اطمینان خاطر داده شد؛ بنابراین، آنان با رضایت کامل، پرسش‌نامه‌ها را در محیطی آرام و بدون ذکر مشخصات شخصی تکمیل کردند. ابزار گردآوری داده‌ها شامل موارد زیر بود:

پرسش‌نامهٔ سنجش معنویت (SAI): این پرسش‌نامه یک ابزار تحقیقی به‌منظور بررسی تجارب تحولی متمرکز بر یک یا هر دو عامل کیفیت ارتباط با خدا و آگاهی از خدا است. هال و همکاران در ۱۹۹۶، این ابزار را برای بررسی تأثیر جهت‌گیری معنوی به‌کار بردند. بر اساس آخرین اطلاعات، این ابزار در ۳۰ مطالعهٔ تجربی به کار بسته‌شده است (۲۰، ۱۹). این پرسش‌نامه شامل دو بعد اصلی (کیفیت ارتباط با خدا و آگاهی از خدا) و شش خرده‌مقیاس (آگاهی، پذیرش واقعی، ناامیدی، بزرگنمایی، بی‌ثباتی و کنترل تأثیرگذاری) است. ضریب آلفای کرونباخ مربوط به همبستگی درونی برلای خرده‌مقیاس آگاهی ۰/۹۵، ناامیدی ۰/۹۰، پذیرش واقعی ۰/۸۳، بزرگ‌نمایی ۰/۷۳، بی‌ثباتی ۰/۸۴ و کنترل تأثیرگذاری ۰/۷۷ است (۲۱). در مطالعهٔ حاضر نیز، میزان ضریب آلفای کرونباخ ۹۷٪ محاسبه شد که نشان‌دهندهٔ پایایی بسیار خوب است.

پرسش‌نامهٔ پرخاشگری باس و پری: این پرسش‌نامه یک ابزار خودگزارشی و شامل ۲۹ عبارت و چهار زیرمقیاس است که

[Downloaded from jpsi.medilam.ac.ir on 2026-11-12]

عبارت‌اند از: پرخاشگری بدنی (PA) (۹ سؤال)، پرخاشگری کلامی (VA) (۵ سؤال)، خشم (A) (۷ سؤال) و خصومت (H) (۸ سؤال). آزمودنی‌ها به هریک از عبارات، در یک طیف ۵ درجه‌ای از: «کاملاً شبیه من است» (۵)، «تا حدودی شبیه من است» (۴)، «نه شبیه من است نه شبیه من نیست» (۳)، «تا حدودی شبیه من نیست» (۲)، تا «به‌شدت شبیه من نیست» (۱) پاسخ می‌دهند. دو عبارت ۹ و ۱۶ به‌صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شوند. نمرهٔ کل برای پرخاشگری با مجموع نمرات زیرمقیاس‌ها به‌دست می‌آید.

این پرسش‌نامه روایی و پایایی قابل قبولی دارد. نتایج ضریب بازآزمایی برای چهار زیرمقیاس (با فاصلهٔ ۹ هفته) ۰/۸۰ تا ۰/۷۲ و همبستگی میان چهار زیرمقیاس ۰/۳۸ تا ۰/۴۹ به‌دست‌آمده است. برای سنجش اعتبار درونی مقیاس، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که نتایج نشانگر همسانی درونی زیرمقیاس پرخاشگری بدنی ۰/۸۲، پرخاشگری کلامی ۰/۸۱، خشم ۰/۸۳ و خصومت ۰/۸۰ بود (۲۲). در مطالعهٔ حاضر نیز میزان ضریب آلفای کرونباخ ۹۲٪ محاسبه شد که نشان‌دهندهٔ پایایی بسیار خوب است.

مقیاس تاب‌آوری کونور و دیویدسون (۲۰۰۳) (CD-RIS)

این پرسش‌نامه ۲۵ سؤال دارد و هدف آن سنجش میزان تاب‌آوری در افراد مختلف است. طیف پاسخگویی به آن از نوع لیکرت ۵ درجه‌ای (کاملاً غلط=۰، تا حدودی غلط =۱، نظری ندارم =۲، تا حدودی =۳ و کاملاً درست =۴) است. نتایج مطالعهٔ مقدماتی مربوط به ویژگی روان‌سنجی این مقیاس، پایایی و روایی آن را تأیید کرده است (۲۳)، در پژوهشی که سامانی، جوکار و صحراگرد در میان دانشجویان انجام دادند، پایایی آن را ۰/۹۳ گزارش کردند و روایی (به روش تحلیل عوامل و روایی همگرا و واگرا) از سوی سازندگان آزمون در گروه‌های مختلف عادی و در معرض خطر احراز شد (۲۴). در مطالعهٔ حاضر نیز میزان ضریب آلفای کرونباخ۸۹٪ محاسبه گردید که نشان‌دهندهٔ پایایی بسیار خوب است. درنهایت، داده‌های به‌دست‌آمده با استفاده از روش تحلیل مسیر و معادلات ساختاری و با استفاده از نرم‌افزار PLS تحلیل شد.

نتایج

از ۲۰۰ شرکت‌کننده در مطالعه، ۱۸۲ نفر (۹۱ درصد) پرسش‌نامه‌ها را تکمیل کردند. از مجموع ۱۸۲ شرکت‌کننده در مطالعه، بیشترین شرکت‌کننده مردان (۵۹/۳) با ۱۰۸ نفر، بیشترین گروه سنی ۲۸-۱۸ سال (۴۱/۲) با ۷۵ نفر، تحصیلات کارشناسی (۵۱/۶) با ۹۴ نفر و شغل دولتی (۴۱/۲) با ۷۵ نفر بودند (جدول شمارهٔ ۱).

میانگین و انحراف معیار میزان پرخاشگری در دانشجویان ۱۹/۰۴±۸۰/۷۰ بود که میانگین پرخاشگری کلامی ۴/۲۷±۱۴/۳۶ نسبت به پرخاشگری فیزیکی، خشم و خصومت کمتر بود. میانگین سلامت معنوی کلی در دانشجویان ۳۱/۶۴±۱۸۲/۲۷ بود که در این میان، بعد آگاهی از خدا بیشترین میانگین و انحراف معیار ۱۴/۸۳±۷۳/۲۱ و ناامیدی ۷/۳۳±۱۹/۹۴ کمترین میانگین و انحراف معیار را داشتند. میانگین و انحراف معیار تاب‌آوری در دانشجویان ۱۸/۱۶±۶۶/۸۴ بود (جدول شمارهٔ ۲).

جدول ۱: توزیع فراوانی و درصد متغیرهای دموگرافیک شرکت‌کنندگان

متغیرها		فراوانی	درصد
جنسیت	مرد	۱۰۸	۵۹/۳
	زن	۷۴	۴۰/۷
سن	۲۸-۱۸	۷۵	۴۱/۲
	۳۸-۲۹	۶۱	۳۳/۵
	۴۸-۳۹	۳۰	۱۶/۵
	۴۹ به بالا	۱۶	۸/۸
تحصیلات	کاردانی	۸۸	۴۸/۴
	کارشناسی	۹۴	۵۱/۶
شغل	آزاد	۴۰	۲۲
	دولتی	۷۵	۴۱/۲
	بیکار	۶۷	۳۶/۸

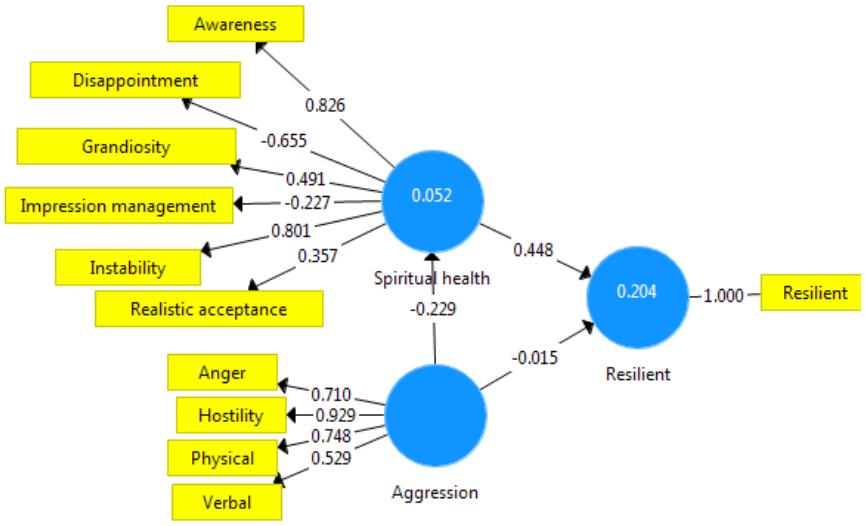
جدول ۲: میانگین و انحراف معیار ابعاد پرخاشگری، سلامت معنوی و تاب‌آوری

نمره		میانگین	انحراف معیار	بیشترین - کمترین
پرخاشگری	پرخاشگری فیزیکی	۲۲/۳	۷/۸۱	۹-۴۱
	پرخاشگری کلامی	۱۴/۳۶	۴/۲۷	۵-۴۴
	خشم	۲۲/۳۰	۶/۹۲	۷-۷۸
	خصومت	۲۲/۳۰	۶/۰۷	۸-۳۵
سلامت معنوی	آگاهی	۷۳/۲۱	۱۴/۸۳	۳۲-۱۲۸
	پذیرش واقعی	۲۵/۴۰	۷/۶۰	۷-۸۵
	ناامیدی	۱۷/۸۳	۷/۸۱	۷-۳۵
	بزرگ‌نمایی	۱۹/۹۴	۶/۰۵	۷-۳۵
	بی‌ثباتی	۲۸/۰۳	۷/۳۳	۱۱-۶۱
	کنترل تأثیرگذاری	۱۸/۳۶	۷/۳۶	۵-۹۷
تاب‌آوری	تاب‌آوری	۶۶/۸۴	۱۸/۱۶	۱-۱۰۰

[Downloaded from jpsi.medilam.ac.ir on 2026-11-12]

جدول ۳: نتایج همبستگی میان پرخاشگری، سلامت معنوی و تاب‌آوری

متغیر		سلامت معنوی	پرخاشگری	تاب‌آوری
سلامت معنوی	ضریب همبستگی پیرسن	۱	۰/۰۰۵	۰/۱۵۴
	معناداری		۰/۹۴۲	۰/۰۳۸
	نمونه	۱۸۲	۱۸۱	۱۸۲
پرخاشگری	ضریب همبستگی پیرسن	۰/۰۰۵	۱	-۰/۱۲۲
	معناداری	۰/۹۴۲		۰/۱۰۱
	نمونه	۱۸۱	۱۸۱	۱۸۱
تاب‌آوری	ضریب همبستگی پیرسن	۰/۱۵۴	-۰/۱۲۲	۱
	معناداری	۰/۰۳۸	۰/۱۰۱	
	نمونه	۱۸۲	۱۸۱	۱۸۲

شکل ۱: الگوی بررسی نقش واسطه‌ای معنویت در ارتباط میان پرخاشگری و تاب‌آوری در دانشجویان

بر اساس نتایج، میزان سلامت معنوی با میزان تاب‌آوری رابطهٔ مثبت و معنادار دارد (P=0.03، r=0.154)؛ همچنین میزان پرخاشگری با میزان تاب‌آوری ارتباط منفی و غیر معنادار دارد (P=0.10، r=0.122). بر اساس نتایج جدول، میان میزان پرخاشگری و سلامت معنوی ارتباط معنی‌داری پیدا نشد (P=0.94، r=0.05). بر اساس نتایج مطالعهٔ حاضر و بر اساس الگو، معنویت و پرخاشگری می‌توانند حدود ۲۰ درصد از تغییرات تاب‌آوری را در دانشجویان پیش‌بینی کنند. نتایج حاصل از الگو، تأییدکنندهٔ ارتباط معنویت با تاب‌آوری است، به‌طوری‌که بر اساس الگو، افزایش شاخص معنویت سبب افزایش تاب‌آوری شده (r=0.448)، درصورتی‌که پرخاشگری باعث کاهش تاب‌آوری در دانشجویان گشته است (r=0.015) (شکل شمارهٔ ۱).

در این مطالعه، علاوه بر بررسی آثار دوبه‌دوی متغیرها بر یکدیگر، از روش تحلیل معادلات ساختاری، نقش واسطه‌ای معنویت در ارتباط میان پرخاشگری و تاب‌آوری بررسی شد.

بر اساس این، معنویت سبب کاهش پرخاشگری و درنتیجه، افزایش میزان تاب‌آوری شده است (r=0.102).

بحث

این مطالعه با هدف بررسی ارتباط میان پرخاشگری و تاب‌آوری فردی با نقش واسطه‌ای معنویت در دانشجویان، با استفاده از شیوهٔ معادلات ساختاری انجام گرفته است. بر اساس نتایج، میان پرخاشگری و تاب‌آوری فردی ارتباط منفی و معناداری وجود داشت. ارسلان و همکاران در تحقیقی جداگانه، به بررسی این موضوع پرداخته و به نتایج یکسانی رسیده است که میان تاب‌آوری و پرخاشگری رابطهٔ معکوس و معناداری وجود دارد که با نتایج مطالعهٔ حاضر همسو است (۲۵). دنسون و همکاران در پژوهش خود با عنوان «خودکنترلی و پرخاشگری» گزارش دادند که خودکنترلی بر کاهش پرخاشگری تأثیر داشته است. می‌توان گفت که یکی از برترین حامیان کاهش پرخاشگری در افراد، ارتقای سطح تاب‌آوری به‌عنوان سازوکاری حمایت‌کننده است که پاسخ فرد را در موقعیت‌های پرمخاطره تعدیل می‌کند (۲۶).

علاوه بر این، مطالعه حاضر نشان داد که رابطهٔ مثبت و معناداری میان معنویت و میزان تاب‌آوری در دانشجویان وجود دارد و همچنین افزایش نمرهٔ میانگین معنویت دانشجویان سبب افزایش میزان تاب‌آوری فردی در آنان شده است. هاشمی و جوکار در پژوهشی،

[Downloaded from jpsi.medilam.ac.ir on 2026-11-12]

رابطهٔ تعالی معنوی با تاب‌آوری در دانشجویان را بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که میان تعالی معنوی و تاب‌آوری رابطهٔ معناداری وجود دارد؛ همچنین وحدت معنوی و پیوند معنوی بیشترین نقش را در پیش‌بینی تاب‌آوری داشته‌اند (۲۷). مطالعهٔ حمید و همکاران در رابطه با سلامت روان و هوش معنوی با تاب‌آوری، بیانگر رابطهٔ آن با تاب‌آوری است (۱۲)؛ پس به‌طور منطقی، معنویت در ارتقای سطح تاب‌آوری فردی نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کند؛ زیرا تجارب معنوی در رشد تاب‌آوری مؤثر است که البته خود آن‌هم از تجارب و بافت زندگی اثر می‌پذیرد. در تبیین این یافته می‌توان گفت معنویت فرایندی را پشت سر می‌گذارد که یکی از محورهای اصلی آن شناخت درست از خدا و داشتن معنا و هدف در زندگی مقدمه‌ای بر تاب‌آوری و سازگاری با مشکلات است؛ ازاین‌رو، چنانچه دانشجویان معنویت بالاتری داشته باشند، به‌تبع آن معنایی که به خود و جهان اطرافشان می‌دهند، توأم با احساس ارزشمندی و هدفمندی است؛ بنابراین، سختی‌ها را تحمل می‌کنند و تاب‌آوری بیشتری را از خود نشان می‌دهند.

نتیجهٔ دیگر این تحقیق نشان داده است که معنویت بر کاهش پرخاشگری اثرگذار بوده است؛ یعنی با افزایش میزان معنویت در افراد، میزان پرخاشگری به‌عنوان یکی از آسیب‌های فردی و اجتماعی، در دانشجویان کاهش پیداکرده است که خود رابطهٔ منفی میان معنویت و میزان پرخاشگری را نشان می‌دهد. نتایج این بخش با پژوهش بهروزی و همکاران (۲۸) مطابقت دارد که نشان دادند میان نمرهٔ کلی معنویت با پرخاشگری، همبستگی منفی معناداری برقرار است. مطالعهٔ کینگ و دیسکو (۲۹) نشان‌دهندهٔ رابطهٔ منفی میان هوش معنوی با پرخاشگری و خصومت بود. حسینی، زردشتیان و کریمی (۳۰) در پژوهش خود با عنوان «رابطهٔ بین هوش معنوی با پرخاشگری در نوجوانان» به این نتیجه رسیدند که میان هوش معنوی و پرخاشگری رابطهٔ منفی وجود دارد. می‌توان نتیجه گرفت که تاب‌آوری بر میزان تحمل سختی‌ها و فشارها تأثیرگذار است و سبب کاهش پرخاشگری از طریق توسل به معنویت می‌شود.

محدود بودن آزمودنی‌ها به منطقهٔ شهری و انتخاب نمونه‌های آماری از دانشجویان شهر ایلام، تحلیل نکردن یافته‌ها به تفکیک جامعهٔ دختر و پسر و کنترل نکردن برخی متغیرها بر پرخاشگری و تاب‌آوری، مانند وضعیت اقتصادی و اجتماعی آزمودنی‌ها، ازجمله محدودیت‌های این پژوهش بود.

یافته‌های این پژوهش می‌تواند ملاحظات کاربردی مهمی برای اساتید و مسئولین دانشگاه داشته باشد. طراحی برنامه‌های مداخله‌ای مبتنی بر معنویت و اعمال آن در شرایط پرخاشگری و تاب‌آوری می‌تواند با آموزش کاربرد انطباقی اطلاعات معنوی به شیوه‌ای منطقی، راهکاری مناسب برای کاهش پرخاشگری و افزایش میزان تاب‌آوری فردی در دانشجویان باشد.

نتیجه‌گیری

نتایج تحقیق نشان‌دهندهٔ آن است که معنویت در افزایش تاب‌آوری فردی دانشجویان مؤثر است و همچنین نقش میانجی مثبتی میان پرخاشگری و تاب‌آوری داشته است. درمجموع می‌توان عنوان کرد که بر اساس مطالعهٔ حاضر، معنویت و تاب‌آوری فردی بر گرایش به پرخاشگری تأثیر منفی و معناداری داشته‌اند؛ بنابراین، برنامه‌ریزی برای افزایش معنویت و تاب‌آوری فردی در دانشجویان می‌تواند نقش مهمی در کاهش گرایش به پرخاشگری داشته باشد و همچنین سازمان‌های مهم را به‌منظور پیشگیری و مداخلهٔ به‌موقع آسیب‌های اجتماعی یاری کند.

تشکر و قدردانی

از همهٔ دانشجویان محترم که در این پژوهش صبورانه ما را یاری کردند، تشکر و قدردانی می‌کنیم.

تعارض منافع

موردی از سوی نویسندگان گزارش نشده است.

ملاحظات اخلاقی

مطالعه حاضر در کمیته اخلاق دانشگاه دانشگاه علوم پزشکی ایلام با کد IR.MEDILAM.REC.1397.114 مورد تایید قرار گرفته است.

سهم نویسندگان

یوسف ویسانی نسخه اولیه مقاله را تهیه و در مراحل سابمیت، اصلاحات داوران و تایید نهایی مشارکت داشته است.

یاسمن‌زهرا صادقی فرد در جمع آوری و وارد کردن داده ها در نرم افزار آماری مشارکت داشته است.

فتح اله محمدیان در تفسیر نتایج و پاسخ به داوران نقش ایفا کرده است، صحت آیبد در انجام اصلاحات داوران و ویرایش نهایی نقش داشته است،

اکبر عزیزی فر در ترجمه و ویرایش مقاله مشارکت داشته اند. رحیم شرفخانی در تحلیل داده ها و ویرایش نسخه نهایی مشارکت کرده اند.

حمایت مالی

این پژوهش با حمایت مالی مرکز تحقیقات آسیب های روانی اجتماعی (معاونت تحقیقات و فناوری دانشگاه علوم پزشکی ایلام) انجام شده است.

REFERENCES

1. Memaryan N, Rassouli M, Mehrabi M. Spirituality concept by health professionals in Iran: A qualitative study. Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine. 2016;2016.
2. Naghavi A. Qualitative study of spirituality and resilience

[Downloaded from jpsi.medilam.ac.ir on 2026-11-12]

from the perspective of Iranian immigrant women in Melbourne (Australia). Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology. 2016;21(4):281-96.
3. Azarnik S, Seddigh R, Keshavarz-Akhlaghi A-A, Memaryan N. Educational resources of psychiatry residency about spirituality in Iran: A qualitative study. Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology. 2015;21(2):175-86.
4. Clark M. Psychotherapy and Spirituality: crossing the line between therapy and religion, by William West. INTERNATIONAL JOURNAL OF PSYCHOTHERAPY. 2001;6(2):234-6.
5. MacDonald DA, Holland D. Spirituality and boredom proneness. Personality and Individual Differences. 2002;32(6):1113-9.
6. Hood Jr RW, Hill PC, Spilka B. The psychology of religion: An empirical approach: Guilford Publications; 201.۸
7. Hashemi L JB. Study of Relationship between Spiritual Transcendence and Resilience. Journal of Education Psychology. 2011;8(13):123-42.
8. Prince-Embury S, Saklofske DH, Vesely AK. Measures of resiliency. Measures of personality and social psychological constructs: Elsevier; 2015. p. 290-321.
9. Langer N. Resiliency and spirituality: Foundations of strengths perspective counseling with the elderly. Educational Gerontology. 2004;30(7):611-7.
10. Waller MA. Resilience in ecosystemic context: Evolution of the concept. American Journal of Orthopsychiatry. 2001;71(3):290-7.
11. Elias H, Krauss SE, Aishah S. A review study on spiritual intelligence, adolescence and spiritual intelligence, factors that may contribute to individual differences in spiritual intelligence, and the related theories. International Journal of Psychological Studies. 2010;2(2):179.
12. Hamid N, Babamiri M, Dehghani M. The relationship between mental health, spiritual intelligence with resiliency in student of Kermanshah University of Medical Sciences. Jentashapir Journal of Health Research. 2012;3(2).
13. Greeff AP, Loubser K. Spirituality as a resiliency quality in Xhosa-speaking families in South Africa. Journal of Religion and Health. 2008;47(3):288-301.
14. Black JM, Hawks JH ,Keene AM. Medical-surgical nursing: Clinical management for positive outcomes: Saunders Elsevier; 2009.
15. Maddux J. Self-efficacy: The power of believing you can. Dans CR Snyder et SJ Lopez (dir.), Handbook of positive psychology (p. 277–287). New York ,NY: Oxford University Press; 2002.
16. Smith B. Spiritual Intelligence: Definitions and Measurements. Course Paper for. 2013.
17. Yang K-P, Wu X-J. Spiritual intelligence of nurses in two Chinese social systems: a cross-sectional comparison study. Journal of Nursing Research. 2009;17(3):189-98.
18. Johnson SJ, Batey M, Holdsworth L. Personality and health: The mediating role of trait emotional intelligence and work locus of control. Personality and Individual Differences. 2009;47(5):470-5.
19. Horton TG .The relationship between extrinsic religiosity, intrinsic religiosity, and spiritual maturity to life satisfaction and coping resources. 2000.
20. Tisdale TC. A comparison of Jewish, Muslim, and Protestant faith groups on the relationship between level of object relations development and experience of God and self: Rosemead School of Psychology, Biola University; 1997.
21. Hall TW, Edwards KJ. The Spiritual Assessment Inventory: A theistic model and measure for assessing spiritual development. Journal for the Scientific Study of Religion. 2002;41(2):341-57.
22. Buss AH, Perry M. The aggression questionnaire. Journal of personality and social psychology. 1992;63(3):452.
23. Connor KM, Davidson JR. Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson resilience scale (CD-RISC). Depression and anxiety. 2003;18(2):76-82.
24. Samani S, Jokar B, Sahragard N. Effects of resilience on mental health and life satisfaction. Iranian Journal of psychiatry and clinical psychology. 2007;13(3):290-5.
25. Arslan G .Psychological maltreatment, emotional and behavioral problems in adolescents: The mediating role of resilience and self-esteem. Child Abuse & Neglect. 2016;52:200-9.
26. Denson TF, DeWall CN, Finkel EJ. Self-control and aggression. Current Directions in Psychological Science. 2012;21(1):20-5.
27. Hashemi L JB. Study of Relationship between spiritual transcendence and resilience. journal of Educational psychology studies. 2011;8(13):123-42.
28. Behroozi H, Zare Zadeh M, Saberi Kakhki A. The Relationship between spiritual intelligence and aggression among male teen soccer players. Sport Psychol Stud. 2012;6:81-94.
29. King DB, DeCicco TL. A viable model and self-report measure of spiritual intelligence. International journal of transpersonal studies. 2009; 28 (1):68-85.
30. Hosseini M, Zardoshtiyan S, Karimi J. Explain The Relationship between Spiritual Intelligence and Aggression with Mediating Role Of Resiliency In Between Asian Kung Fu workers. Scientific Journal Of Organizational Behavior Management in Sport Studies. 2018;5(1):55-62.

[Downloaded from jpsi.medilam.ac.ir on 2026-11-12]